

doi: 10.5281/zenodo.14554678

Kuşak Yol Projesi - Kosova ve Tayvan Sorunları Bağlamında Çin - Sırbistan İlişkileri

The Belt and Road Project – China - Serbia Relations in the Context of Kosovo and Taiwan Problems

Hüsamettin İNAÇ * Muhammed Rafiq SADA **

Makale Geliş Tarihi / Received :27.10.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted :14.12.2024

ÖZET

Komünist lider Mao Zedong önderliğinde 1949 yılında bağımsızlığını ilan eden Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) 1976'da Deng-Xiaoping iktidara gelmesiyle açık kapı politikası (open door policy) bağlamında ülke içinde bir takım ekonomik reformları hayata geçirerek serbest piyasa ekonomisine entegre olmayı amaçlamıştır. Çin bu yeniden yapılandırma sürecinde sosyalist ideolojiden arındırılmış dışa açılma politikasıyla ilk adımda bölgesel ve ardından küresel güç olmak için yavaş ancak temkinli adımlarla uluslararası sistemin kılcal damarlarına adeta sızmıştır. Ele aldığımız bu çalışmada 2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol" (One Belt One Road) projesiyle gelecek vizyonunu ortaya koyan ve kendini 21 yüzyılın çok kutuplu dünya düzeninin vazgeçilmez aktörü olarak gören Çin'in Sırbistan'a yönelik dış politikasını Kuşak Yol Projesi, Tayvan ve Kosova krizleri üzerinden analizi amaçlanmıştır. Tarihsel geçmişi Yugoslavya'nın (SFC) 1 Ekim 1949 tarihinde ÇHC'yi tanımasına kadar uzanan ve ekonomik temel üzerine oturan Çin-Sırbistan ilişkisi toprak bütünlüğü ilkesi bağlamında Tayvan-Kosova ihtilafları üzerinden günümüzde stratejik müttefiklik seviyesine yükselmiştir. Yukarıda söz edilen ihtilaflı parametreler üzerinde inşa edilen Çin-Sırbistan ilişkilerinde Kuşak Yol Projesi can simidi görevi görmektedir. Çin'in bölgeye yönelik politikası bölge jeopolitiğine yeni boyut kazandırırken Sırbistan'ın Çin'e olan ilgisi ABD-AB ve Çin arasındaki üstünlük mücadelesini daha da aktif hale dönüştürmektedir.

Anahtar Kavramlar: Çin, Sırbistan, Tayvan, Kosova, Kuşak Yol Projesi.

ABSTRACT

The People's Republic of China (PRC), which declared its independence in 1949 under the leadership of communist leader Mao Zedong, aimed to integrate into the free market economy by implementing a number of economic reforms within the country in the context of an open-door policy when Deng-Xiaoping came to power in 1976. In this restructuring process, China, purified from its socialist ideology, has almost infiltrated the capillaries of the international system with its policy of opening up, with slow but cautious steps to become a regional and then a global power in the first step. In this study, which we have discussed, China's foreign policy towards Serbia, which revealed its vision for the future with the "One Belt One Road" project in 2013 and sees itself as the indispensable actor of the multipolar world order of the 21st century, is the Belt Road Project, Taiwan, and Kosovo crises. The relationship between China and Serbia, whose historical background dates back to the recognition of Yugoslavia (SFC) on October 1, 1949 (PRC) and which started on an economic basis, has risen to the level of strategic alliance today through the Taiwan-Kosovo conflicts in the context of the principle of territorial integrity. The Belt Road Project serves as a lifeline in the relations between China and Serbia, built on the above-mentioned controversial parameters. While China's policy towards the region adds a new dimension to the geopolitics of the region, Serbia's interest in China makes the struggle for supremacy between the USA-EU and China even more active.

Keywords: China, Serbia, Taiwan, Kosovo, Belt and Road Projects.

* Prof. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, husamettin.inac@dpu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-6922-2010

** Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, duhanfaruk7@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-5431-7092

GİRİŞ

Çin tarih boyunca diğer büyük devletler gibi kendinden söz ettirmeye başarmış bir ülkedir. Tarihi MÖ. 12. yüzyıllara kadar uzanan ve ipek kozasından elde edilen bir ürünün köklü tarihiyle, kendine münhasır yerel bir kültürü bağdaştırmak ve sosyo-politik ve sosyo-ekonomik hayatın merkezine ipeği koymak, her şeyden önce Çin halkının milli kimliğinin inşacı kodlarına nasıl bir tutkuyla bağlı olduklarını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla milli kimliğini teşkil eden her türlü bütüncül milli değerlerine dört kolla sarılmayan ve var olan milli değerlerini geliştirip dönüştüremeyen milletler, sadece yokluğunu varlığına tercih etmiyorlar. Aynı zamanda varlığına yönelik tehdit olarak gördüğü ötekinin var olma yolundaki zorlukların kolaylaştırılmasına da çanak tutmuş oluyorlar. Başka bir deyişle kendi milli kodları hafızasından silinmiş bir millet, tarihin hafızasından silinmeye mahkûmdur.

Zira dünya tarihinde adından söz ettiren milletler mutlaka bu iki faktörü adeta bir adet haline getirmişlerdir. Birincisi tüm bütüncül milli değerlerini hatırd tutarak milli birliğini her türlü tehdide karşı muhafaza etmeyi başarmıştır. Bu başarı sayesinde de siyasi ve fiziki varlığının sürdürülebilmesini istikrarlı bir biçimde garantilemişlerdir. İkincisi diğer milletlerle irtibata geçerek hem adından söz ettirmiş hem de dostunu ve düşmanını yakından tanıyarak istiklal ve istikbal mücadelelerinde muzaffer olmuşlardır. Ancak hatırlatmakta fayda vardır ki insanoğlu insanlık tarihi boyunca var olma mücadelesini başarıya ulaştırmak, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını gidermek, doğrudan veya dolaylı olarak kendine yönelik tehditleri bertaraf etmek ve hayatını idame ettirmek için hedefe yönelik birçok araç gereç kullanmıştır. Fakat bu araç gereçlerin bazıları vardır ki bir milletin milli sembolü haline gelmiştir. Örneğin İpek Çin halkı için milli bir sembolden daha fazlasını ifade etmektedir. Dolayısıyla Çin medeniyetin vazgeçilmez unsurlarından birisi olan ve Çin İmparatoru “Huang-ti'nin” imparatorluğu döneminde bulunan ipek, sadece o dönem Çin'in toplumsal var olma mücadelesine katkı sağlamakla kalmamıştır. İmparatorun baş cariyesi “Lei-Tsu” ipek ipliğini nakış işlemlerinde ilk kullanan kişi olmuştur (Bekin 1981: 4). Aynı zamanda tabiat kendi doğası gereği insanoğluna ham madde şeklinde armağan ettiği ipek ipliğini aklın fark ettirici özelliği ile ellerin becerisini birbiriyle buluşturarak geleneksel ipek dokumacılığı noktasında yepyeni metotlarının icadına ve gelişmesinde öncü rol oynamıştır.

Tüm bu anlattıklarımızın ışığında Çin'in ipek konusundaki birleştirici ve öncü ruhundan olsa gerek “Başkan Xi Jinping” Orta Asya ülkesi olan Kazakistan'ın payitahtı olan Astana'da Kadim İpek yolunun değişiminden ve dönüşümünden söz ederken aynı zamanda 7 Eylül 2013 tarihinde dünya kamuoyuna “Bir Kuşak, Bir Yol Projesinin” müjdesini de ilan etmiştir. Çin Başkanın Astana'daki açıklamadan birkaç hafta sonra Endonezya'ya giden Çin Başbakanı Li Keqiang basına yaptığı açıklamalarda şu ifadeleri kullanmıştır: “Başta ABD olmak üzere projeye sıcak bakmayan devletlerin endişelerini gidermek için “Bir Kuşak Bir Yol Projesi” Çin'in çevre ve bölge ülkelerinin içişlerine müdahale ve nüfuz artırma çabası olarak değerlendirilmemeli. Çünkü proje tamamen ekonomik sebeplerinden ötürü ortaya konulmuştur (Yiğit, İnaç ve Güner 2007: 85). Hali hazırda ismi “Kuşak Yol” olan Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ekonomik ve askeri olarak günden güne yükselen Çin 21 yüzyıl gelecek dünya düzenindeki kendine layık gördüğü yerini almayı hedeflemiştir” (Taşkın 2016: 199).

Öte yandan rakibi olan ABD'nin saldırgan tutumunu eleştirmek yerine Jinping, Çin rüyasını gerçekleştirmek ve prestijini güçlendirmek için kökleri Çin'in geçmiş tarihine uzanan ve Çin

kültürünü tam anlamıyla yansıtan dışa dönük bir imaj çalışmasına önem vermiştir. Diğer yandan Başkan “Xİ-Jinping” projeyi dünya kamuoyuna duyurmakla nasıl reformist bir lider olduğunu altını da çizmiştir. Projeyi ekonomik temellere dayandırarak aslında ABD’ye karşı duyduğu derin öfkelerini tüm dünyaya yine sessizce haykırmıştır. Pekin bu tutumla bir yandan Yumuşak Güç (Soft Power) politikasına öncelik verdiğinin altını çizerken diğer yandan mevcut fırsatları kendi lehine dönüştürüp stratejik hedeflerine ipeksi adımlarla yürümeyi tercih etmiştir.

Kısaca Pekin coğrafi açıdan aynı anda birçok farklı bölgelere ulaşırken “One Belt, One Road” projesinin güzergâhını çeşitlendirme hususunu da ihmal etmemiştir. Dolayısıyla Çin bu projeye “çeşitlilik içerisinde birlik” (unity in diversity) mesajını somutlaştırmak için Amerika Birleşik Devletlerin husumetli olduğu ülkelerle dirsek temasta olup ilişkilerini geliştirip derinleştirmeye de ayrı bir özen göstermiştir (Tutar, İnaç ve Güner 2006: 292).

Bu bağlamda Çin’in Balkan coğrafyasına yönelik dış politikasında Sırbistan ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İşte bu stratejik önemi incelemek üzere ele aldığımız bu çalışmanın birinci bölümünde İpek yolunun kısa tarihçesine ve jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik önemine değineceğiz. İkinci bölümünde Çin’in ve ABD’nin Balkan coğrafyasındaki ilişkilerini şekillendiren temel parametrelerin neler olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Son bölümde ise Çin’in Sırbistan’a yönelik olarak izlediği dış politikanın jeopolitik önemini ve iki ülke arasındaki mevcut ilişkilerin geleceğini analiz yapmaya çalışacağız. Makalemizin asıl odak noktasını Çin ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin şekillendirilmesinde Kosova ve Tayvan ihtilaflarının karşılıklı olarak nasıl bir yakınlaşma aracı olarak kullanıldığını göstermek olacaktır. Zira Çin, Sırbistan’a verdiği tutarlı ve istikrarlı desteğin bir uzantısı olarak Kosova devletinin bağımsızlığını tanımamıştır. Aynı şekilde NATO operasyonlarına mütemadiyen karşı çıkmış ve Balkanlarda Rusya ile aynı kategoride yer aldığı gerekçesiyle bu bölgede sınırlı bir mevcudiyet gösterebilmiştir. Öte yandan Sırbistan ise gene tutarlı bir biçimde Tek Çin politikasını destekleyerek Tayvan’ın bağımsızlığını kabul etmemiş ve Rusya ile benzer bir yelpazede hizalanmayı tercih etmiştir (Özkan 2022b: 245). Bu jeopolitik tercih, Kuşak Yol Projesinin Balkanlarda etkinlik alanını artırmış ve AB ve NATO’nun genişleme stratejilerine önemli ölçüde ket vurmaya başarabilmiştir.

1. KADİM İPEK YOLUNUN KISA TARİHÇESİ

Şüphesiz yollar medeniyetlerin inşasında, fikirlerin gelişmesinde, kültürlerin birbiriyle temas edişinde ve farklı milletlerin birbirleriyle tanışması suretiyle aralarındaki farklılıkları ve benzerliklerini fark edişinde, geçim kaygılarının giderilmesinde hatta geleceğine dair belirsizliklerinin netleşmesinde ve bu yönde izlediği politikaların amaca ulaşması noktasında hayati rol oynamıştır ve oynamaya da devam etmektedir.

Tarihi geçmişi MÖ 12. yüzyıla uzanan ve ipek ürününün ismiyle müsemma olmuş Kadim İpek Yolu ismi tarihte ilk kez Alman coğrafyacı Ferdinand Von Richthofan tarafından “Çin İmparatorluk Devleti” isimli kitabında geçmektedir. Ünlü Alman Coğrafyacının uluslararası ticaretine ev sahipliği yapan bir yolu bir ürün adıyla tanımlaması ve İpek Yolundan “Çin İmparatorluk Devleti” eserinde söz etmesi birtakım araştırmacının eleştirisi oklarını doğal olarak üzerine çekmesine mahal vermiştir (Tezcan 2014: 97).

Alman Coğrafyacı Richthofan'ın yaptığı bu adlandırmayı eleştirenler, bu kabil geniş kapsamlı bir yolun bir ürünle ifade edilmesini indirgemecilik olarak görmüşlerdir. Yalnızca ipek ürünün taşımacılığına değil kâğıt, baharat, çay ve değerli taşlar gibi ürünlerin taşımacılığında ve aynı zamanda kültürlerin mübadelesinde, bilgi birikiminin değişiminde, sosyo-ekonomik rekabette bu yolun önemi aşikârdır. Buna ilaveten egemenlik mücadelelerine kaynaklık eden bölgesel ve uluslararası bir ticaret yolunun bir ürün ismiyle tanımlanması oldukça enteresandır. Ancak Richthofan'ın bir coğrafyacı olduğunu ve Kadim İpek Yolu'nun Çin'den başladığını unutmamakta fayda vardır. Öte yandan Çin Antik Çağdan Orta Çağa kadar birçok endüstriyel ve teknik zaferlere damgasını vurmuş bir ülkedir.

Dolayısıyla Çin İmparatorluğu Çin ekonomisinin bel kemiği olan ipek yolu üzerinden dünyaya sadece ipek ihraç etmemiştir. Örneğin Çin Kadim İpek Yolu üzerinden dünyaya ihraç ettiği fiberglas ve cam noktasında gösterdiği performansı elbette hiç kimse inkâr edemez (Atasoy 2016: 71). Tarih boyunca sosyo-ekonomik ve sosyo-politik anlamda oynadığı rol ve kıtaları birbirine bağlaması bakımından Kadim İpek Yolu geçmiş tarihte olduğu gibi çağımızda da dünya düzeninin inşasında temel bir rol üstlenmektedir. Kadim İpek Yolu tıpkı diğer bölgesel ve uluslararası yollar gibi yalnızca insan hayatının kolaylaştırmasının ve stratejik üstünlük sağlama noktasında rol oynamamıştır. Savaşların yaşanmasına sebebiyet verdiği gibi bilimin ve siyasi ideolojilerin intikalinde de mühim bir faktör olmuştur.

Zikir edilen tüm bu hususların yanı sıra bir takım doğal felaketlerin ve ölümcül hastalıkların yaygınlaşmasındaki etkinliği de gizlenmez bir gerçek gibi karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 1348 tarihinde kitlesel bir veba olarak tezahür eden “Kara Ölüm”, 1817 ile 1824 yıllarında cereyan etmiş olan “kolera”, 1918 ile 1920 tarihler arasında devam etmiş olan “İspanyol Gribi” ve en son Çin Vuhan kentinde ortaya çıkıp dünyaya yayılan “Covid 19” salgınların taşımacılığında öncülük etmiştir (İnaç 2020: 8).

Dolayısıyla yolcunun tek yoldaşı olan yolun keyfiyeti ve kemyetini iyi idrak etmek için evvela yol yordam bilmek gerekir. Tam da bundan sebep Kadim İpek Yolunun Çin dış politikasındaki edindiği yeri ve ehemmiyetini incelemek gerekir. Zira geçmişte yaşayanların mirasını gelecek nesillere taşıyan Kadim İpek Yolunun sosyo-ekonomik önemine ve bu önemi daha da çekici hale getirme konusunda takdire şayan görev üstlenmiş güzergâhların neler olduğuna bakmak hayati önem taşımaktadır.

1.1. İpek Yolunun Güzergâhları ve Sosyo-ekonomik Ehemmiyeti

Kadim İpek Yolu Çinli idarecilerin idare ettikleri topraklarda alt yapı inşasına verdikleri önemi ortaya koyarken, diğer yandan kendi ulusal tarih köklerine vurgu yapma ve Çin'in en kadim millete sahip olduğunun altını çizmeye çalışmaktadırlar. Kadim İpek Yolu yalnızca birbirinden farklı malların kıtalararası dolaşımında sağladığı kolaylıktan değil aynı zamanda toplumlar ve idari yönetimler arasındaki ekonomik ve politik ilişkilerin sağlanmasında ve hızlı iletişimin gelişim noktasında mihenk taşı olmuştur. Kadim İpek Yolu hem güzergâhların çeşitliliği bakımından hem de birbirine bağlandığı bölgeler bakımından dünyanın diğer ticaret yollarından farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla kadim İpek Yolu insanlık tarihine birçok açıdan iz bırakan bir yoldur.

Kadim İpek Yolunun sosyo-ekonomik önemini daha iyi kavramak için Asya-Avrupa ve Afrika kıtaları birbirine bağlayan güzergâhlarından söz etmek yerinde olur. Öncelikle genel

anlamda İpek Yolu biri kara diğeri deniz olmak üzere iki rotadan oluşmaktadır. Güney Kuzey ayrımına tabi tutulan bu rotalar aslında birçok farklı tali rotalarını da içine almaktadır. Nitekim 2013 yılında Çin devlet başkanı tarafından dünya kamuoyuna duyurulan Bir Kuşak- Bir Yol Projesindeki “kuşak” kelimesi İngiliz Jeopolitikçisi Halford Mackinder’in Kara Hâkimiyet teorisini akıllara getirirken, bir kara güzergâhını simgeleyen “yol” kelimesi ise deniz rotasını sembolize etmektedir (Yıldırım 2018: 10). Birbirinden farklı ve aynı amaca hizmet eden rotalar koleksiyonu olan İpek Yolunun kuzey güzergâhı yaklaşık olarak 8000 kilometrelik uzunluğuna sahiptir (Fribaz ve Sahar 2015: 17-18). İpek Yolunun kuzey güzergâhı Çin’i Orta Asya, Avrasya ve Orta Doğu üzerinden Avrupa’ya bağlarken güney rotası da Çin’i Güney Asya ve Afrika üzerinden Avrupa’ya bağlamaktadır.

Dünyayı adeta Çin menşeli bir makas ağzının içine alan İpek Yolunun bu kadar geniş kapsamlı olması ister istemez onun sosyo-ekonomik önemini de artırmaktadır. Başta Çin olmak üzere diğer Asya devletlerinin Batılı devletlerle ticari ilişkilerinin gelişmesinde katalizör rolü oynayan İpek Yolu, tarihte ticaret bakımından en parlak dönemini Çin Tang Hanedanlığı döneminde yaşamıştır. Zaman zaman belli sebeplerden dolayı tarihin tozlu raflarına kaldırılrsa da hepimizin şahit olduğu üzere İpek Yolu yaşadığımız çağda önemini artırarak devam etmektedir. Zira belli bir milleti veya belli bir bölgeyi değil, tüm dünyayı iki ana rotasıyla birbirine bağlayan İpek Yolu aynı zamanda ticaret merkezlerinin gelişmesinde, kentleşmenin yaygınlaşmasında ve ticaret hukukunun yerleşmesinde de ilham kaynağı olmuştur. Nitekim günümüzde toplam uzunluğu 11.000 kilometreye ulaşan proje, 65 ülkeyi içine alan ve aynı zamanda 3 milyar insanın yaşadığı bölgeyi kapsamaktadır. Buna ilaveten 23.000 milyar dolarlık bir ekonomiyi içeren ve son haliyle ismi Kuşak Yol Projesi olan İpek Yolu’nun geçmişte olduğu gibi gelecek dünya düzeni için de önemi azımsanmayacak derecede büyüktür (Musavi 2015: 206-207). Zira tarih boyunca yolculara yoldaşlık eden İpek Yolu aynı, zamanda eski adıyla Çang’an ve şimdiki adıyla Şian (Xi’an), Hotan, Kaşgar, Semerkant. Hokand, Taşkurgan, Taşkent. Buhara, Merv, Kabil, Belh, Herat, Tahran, Tebriz, Bakü, Basra, Bağdat, Gaziantep, Erzurum, Bursa gibi şehirlerdeki kervan sarayların inşasında da önemli rol oynamıştır (Frankopan 2018: 9).

Diğer bir deyişle İpek Yolu sadece yolcularla yoldaşlık ve onların hayatına ekonomik katkı sunmakla kalmamış, kervan saraylarda adeta konaklamış kenarından geçtiği deryalarla akmış ve böylece hem yol, hem yoldaş ve hem de rehber olmuştur. Özetle İpek Yolu her ne kadar ilk başta ticareti geliştirme amaçlı açılmış olsa da, mazide olduğu gibi günümüzde de, diplomasinin gelişmesinde, politik rekabetin kızıştırılmasında ve göç hareketlerinin yaygınlaşmasında da belirleyici bir rol oynamıştır (İnaç 2004: 50). İpek Yolunun bu kadar çok fonksiyonlu olması ister istemez büyük olma davası güden tüm büyük devletler arasında stratejik üstünlük elde etme veya hâkimiyet kuruma mücadelesine de zemin hazırlamıştır.

1.2. İpek Yolunun Stratejik Önemi ve Yarattığı Hâkimiyet Mücadelesi

Çin Tang Hanedanlığı döneminde ekonomik bakımından en parlak devrini yaşayan İpek Yolu Çin, Han Hanedanlığı devrinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Yolun yaygınlaşması ve ekonominin gelişmesi bir yandan geçtiği toprakların ekonomik ve stratejik önemini artırırken, diğer yandan büyük devletler arasında stratejik üstünlük sağlama ve hâkimiyet kurma mücadelelerinin de temelini hazırlamıştır. Zira ekonomik olarak başat güç olan, doğal olarak siyasi üstünlüğü de ele

geçirmiş oluyordu. Öte yandan yolun genişlemesi ve yaygınlaşması birtakım güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmekteydi.

Zira güvenliğin olmadığı bir yerde istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik düzenden söz etmek pek mümkün değildir. Aynı şekilde güç ve gelir dağılımındaki eşitsizlik büyük devletlerin arasındaki ekonomik rekabeti siyasi mücadeleye dönüştürmekteydi. Bu açıdan İpek Yolu, imparatorlukların ve büyük devletlerin hâkimiyet sağlamak konusundaki verdiği mücadelelerin ve birbiriyle askeri kozların paylaşıldığı bir yoldur. Tarihe adeta yol vermiş İpek Yolu dünya düzenin inşasında oynadığı rolün bir benzerini vakti geldiğinde düzenin yıkılışında da aynı performansı göstererek oynamaktadır. Çin'in rekabetçi gücü ve titizlikle takip ettiği politik sabrı, bunda etkendir. Dolayısıyla Çin İpek Yolu üzerinde ilk mücadele, Sakalarla ticari ilişkiler üzerinden yaşanmıştır. Çin Han Hanedanlığı bu hâkimiyet mücadelesini sadece ekonomik saiklarla değil, aynı zamanda siyasi nizamın istikrarını temin ve egemenlik alanını genişletme gayesiyle de vermekteydi. Çin Han Hanedanlığı amaçlarına ulaşmak ve kendisine tehdit olarak gördüğü potansiyel güçleri hizaya getirip kendine bağımlı hale getirmek için tarihi geçmişi 2000 yılına kadar geriye giden evlilik diplomasinin de temellerini atmış bir ülkedir.

Örnek vermek gerekirse Çin İmparatoru Gaozu, Hun Kağanı olan Mete Hana esir düşme olayında dönemin Çin yönetimi ilişkileri rayına oturtmak ve mevcut sorunların yarattığı gerilimi gidermek için Çin sarayından bir prensesi Mete Hanla evlendirmek üzere Hun devletine göndermiştir. Hatırlatmakta fayda vardır ki Çin ilk vergisini Türklere vermeyi kabul etmiştir (Cinkara 2019: 332-333). Dolayısıyla Çin'in Mete Hanın eşine paha biçilmez değerli hediyeler göndermesi, Türklerin kadına verdiği önemi ustalıklı kavrayıp kullandığını göstermektedir. Böylesi bir kültüre sahip olan Çin'in dış politikasını birkaç temel parametreye dayandırarak açıklamak her ne kadar anlamamıza yardımcı olsa da, tam anlamıyla kâfi değildir. Öte yandan İpek Yolu üzerindeki hâkimiyet mücadelesi, Çinliler ve Türklerin rekabetinden ibaret değildir. Nitekim tarih boyunca İpek Yolu güzergâhında bulunan doğrudan veya dolaylı olarak İpek Yolundan fayda ve zarar görenler, şöyle ya da böyle bu mücadelelerin bir parçası olmuşlardır. Bin yıl Türklerin denetimi ve hâkimiyeti altında kalmış olan İpek Yolu üzerinde cereyan eden hadiselerle iştirak eden milletler, XI. yüzyıla kadar Hintliler, Araplar, Çinliler, Farslar ve Romalılar olmuştur. İpek Yolu üzerinde durmadan devam eden mücadelecilik kültür yerel halkın asimilasyon sürecini hızlandırmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel bulanıklığa ve bunalıma da sebebiyet vermiştir (Işık 2017: 151).

İpek Yolundaki stratejik üstünlük ve hâkimiyet mücadelesinin ardında yatan bazı faktörleri şu şekilde ifade etmek mümkündür. İpek Yolunun stratejik önemini kavramış olan tüm büyük güçler, tarih boyunca kendi sosyo-ekonomik istikrarını sağlamak, refah seviyesini yükseltmek ve tehdit edici unsurları en aza indirmek ve varlığın idamesi için pazar arayışına cevap bulmak zorundadırlar. Nitekim 19. yüzyılda Afganistan'ı oyun tahtası olarak merkez alan Büyük Britanya ve Çarlık Rusya arasındaki rekabeti simgeleyen Birinci Büyük Oyun (Great Game) olarak adlandırılan ve 1869'da Lord Salisbury tarafından literatüre kazandırılan savaşlar silsilesi, İpek Yolunun geçtiği coğrafyada devam etmiştir (Uslubaş 2010: 5). Aynı şekilde 11 Eylül terör saldırısından sonra Amerika Birleşik Devletlerin Afganistan'a saldırması, İpek Yolunun jeo-stratejik, sosyo-ekonomik ve jeo-politik önemini gözlerin önüne sererken, hâkimiyet mücadelelerinin de henüz bitmediğine işaret etmektedir.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD - ÇİN İLİŞKİSİ

Soğuk Savaş sonrası ABD ve Çin ilişkisinin nasıl şekillendiğini ve hangi merhalelerden geçtiğini anlamadan Çin'in genel olarak Balkan coğrafyasına yönelik politikasını ve özellikle de Sırbistan ile olan ilişkisini anlamak, doğrusu müşkül bir iştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, 1648 yılında Vestfalya Barış Antlaşmasıyla ulus devlet temelinde hedeflenen barış ve istikrar, 1815 yılında tüm büyük Avrupalı güçler arasında Güç Denge Politikasıyla güçlendiren Viyana Kongresiyle farklı bir ivme kazanmıştır. Ne var ki Fransız İhtilalinin ardında yatan milliyetçilik anlayışı ve Sanayi Devriminin yarattığı yoğun baskıyla artan silahlanma ve sömürgecilik arayışı 1914 senesinde yaşanan Birinci Dünya savaşına kapı aralamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın berberinde getirdiği demografik yıkım ve değişim yalnızca sosyo-ekonomik felaketine yol açmamıştır. Aynı zamanda ABD ve İngiltere'nin öncülük ettiği yeni dünya düzeninin inşası arayışına yönelik faaliyetlerin de tetikleyici unsuru olmuştur.

Ancak yeni dünya düzeninin temellerini atmak isteyen devletler arasında devam eden ana aktör olma mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı yetmezmişcesine İkinci Dünya Savaşı'nın da fitilini ateşlemiştir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve dünyada barış ve güvenliği tesis etmek adına Milliyetler Cemiyetinin devamı olan BM zemininde yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır (İnaç 2021: 16). Ancak 1947 tarihli Truman Doktriniyle birlikte çok kutuplu dünya düzeni yerini iki kutuplu dünya düzenine bırakmıştır. Dünyayı askeri, ekonomik ve ideolojik olarak Doğu ve Batı bloğuna ayıran ve Soğuk Savaş adıyla anılan bu dönemin başat aktörleri şüphesiz ABD ve SSCB olmuştur. Ancak biz burada ideolojik olarak Doğu Blokunda yer alıp SSCB'nin siyasi etkisini kırmak isteyen Çin'le Amerika Birleşik Devletlerinin münasebetlerinin Soğuk Savaş boyunca nasıl devam ettiğini ana hatlarıyla açıklamaya çalışacağız. Öncelikle birçok açıdan paralellik ve aynı oranda karşılıklı bağımlık arz eden Çin-ABD ilişkilerinin tarihi geçmişi 18. yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktadır. ABD- Çin ilişkisi Amerika özgürlük savaşının hemen akabinde "Empress Of China" isimli Amerikan bayraklı ticaret gemisinin Çin'in "Guangdong" kentine ulaşmasıyla başlamıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Çin-ABD ilişkisi ilk kez ticaret geliştirme zemininde inşa edilmiştir (Özkan 2022b: 244).

Elbette bu iki ülkenin ilişkilerinin temelini ekonomiye dayandırmasında ABD'nin ve Çin'in İngiltere'ye karşı siyasi tutumu ve İngiltere'nin o dönem izlediği makro düzeyde küresel politikaları yatmaktadır. İki dünya savaşı arasında Japonya'nın kuvveti dikkate alındığında, Çin ve ABD arasında düzenli ve etkin bir ikili ilişkiden söz etmek pek mümkün değildir. Ancak Japonya'nın Pearl Harbor'da bulunan Amerikan donanmasına düzenlediği saldırının ardından Çin-ABD ilişkisinin yeniden bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Nitekim bu dönemde ABD her ne kadar Çin'i yanına çekemese de, Japonya'dan uzaklaştırmayı başarmıştır.

1945 yılında SSCB ile ittifak ve dostluk antlaşması imzalayan Çin, tam manasıyla Doğu ve Batı Bloklarının başat güçleri arasında sıkışıp kalmış bir ülke profilini çizse de, aynı zamanda SSCB'nin ve ABD'nin dış politika oluşturması hususunda da yönlendirici rol oynamıştır (Kissenger 2016: 369-394) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmak istenen dünya düzeninde tek hâkim ve kurucu güç olarak kendini görmek isteyen ABD, 1947 Mao Zedong tarafından ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanıma konusunda temkinli davranmıştır. Zira Çin hala komünizmin bir kalesi olarak görülmektedir. Dönemin ABD Başkanı Truman yalnızca Çin'i tanımamakla kalmamış, aynı zamanda Çin'in kendi toprak bütünlüğünün ayrılmaz parçası olarak gördüğü

Tayvan'ı da resmi olarak tanımaktan imtina etmemiştir. Bağımsızlığın ilanından 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen ABD'nin Çin'i tanımaması konusundaki tutumu, Çin'in BM Örgütüne üyeliğini de geciktirmiştir. Dolayısıyla Çin'in SSCB ile hâlihazır ilişkisi Çin-ABD ilişkisini nasıl şekillendirdiyse, aynı şekilde Çin-ABD ilişkisi de Çin'in SSCB ile olan ilişkilerin şekillenmesinde de etkin bir rol oynamıştır.

Nitekim 1960 yıllara gelindiğinde Çin-SSCB ilişkilerinde yaşanan gerginlik, ABD-Çin ilişkilerinin canlanmasına da vesile olmuştur. Zira 1971 yılında ABD Başkanı Richard Nixon kendi Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Henry Kissinger'ı Vietnam bataklığından en az zararla çıkmak ve SSCB karşıtı politikaları hayata geçirmek için destek arayışı saikiyle Çin'in kapısını çalmakla görevlendirmiştir. ABD daha önce Çin'i Japonya'dan nasıl uzak tutmaya çalıştıysa, Kissinger'ın Pekin ziyareti Çin'i de SSCB'den uzaklaştırmıştır. ABD'nin bu kabil bir politika izlemesinin ardındaki asıl sebep, SSCB'yi de kendine yani Batı Bloğuna doğru itmek niyetidir. ABD Başkanı John Kennedy başkanlık döneminde Doğu Avrupa ülkeleriyle ilgilenmekten Pekin'le ilgilenmeye ve ikili ilişkileri geliştirmeye pek vakit bulamamıştır (Özkan 2022a 79-84). Çin ve komünizm karşısında diğer ABD başkanlarından farklı bir düşünce yapısına sahip olan Johnson, her ne kadar Çin'le ilişkileri geliştirmeye çabalamışsa da olumlu bir sonuç alamamıştır. Dolayısıyla başta Çin'in resmi olarak tanınmaması, buna mukabil Tayvan'ın resmen tanınması ve ardından Kore Savaşı, kültür devrimi ardından Vietnam Savaşı gibi etkenler, Çin-ABD ikili ilişkilerinin gelişmesinin önünü de tıkamıştır. Hatırlatmakta yarar vardır ki, SSCB'nin 1979 yılında gerçekleştirdiği Afganistan işgalini ilk kınayan ülke Çin olmuştur. ABD ve Çin'in resmi diplomatik ilişkisi de Ocak 1979 yılının hemen akabinde ABD Başkan Jimmy Carter öncülüğünde gerçekleşmiştir. Diğer yandan Başkan hem daha önce Tayvan'la imzaladığı karşılıklı savunma anlaşmasını feshetmiş ve hem de silah satışlarına sınırlandırma getirmiştir. 1984 yılında Pekin'i ziyaret eden ABD Başkanı Ronald Reagan iki ülke arasındaki stratejik, ekonomik ve kültürel alanlarda ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Unutmamak gerekir ki ABD-Çin ilişkilerinin gelişmesinde 1976 yılında Mao'nun ölümü ve yerine Çin'in dışa açılma politikasını destekleyen Den Xiaoping'in başa gelmesinin önemli katkısı olmuştur (İnaç 2021: 81-84).

Özet olarak SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Çin'in ekonomik ve kültürel anlamda değilse bile siyasi anlamda ABD nezdindeki değeri 11 Eylül olayına kadar gündendüğüne azalmıştır. Nitekim günümüzde olduğu gibi 1993 ile 2001 yılları arasında ABD başkanlık görevini yürüten Başkan Bill Clinton, Çin'deki sistematik insan hakları ihlalleri konusunda anti demokratik bir tutum sergilemiştir. Ancak Çin-ABD ilişkileri süreç içinde ekonomik olarak öylesine karşılıklı bir bağımlılık hali almıştır ki, siyasetin dahi yönünü tayin edecek kudrete ulaşmıştır. Kendini dünyanın tek süper gücü olarak gören ABD Eylül saldırısıyla beraber kendini sorgular hale geldiği gibi, Çin'i de yakın takibe almaya başlamıştır. Ancak tüm bu inişli çıkışlı ilişkilerin gerginleştirmesine sebebiyet veren krizlere rağmen iki ülkenin uzun vadeli stratejik planları ve aralarında birçok alanda mevcut olan karşılıklı bağımlılık, iki ülkenin sorunların çözme becerisini ve tecrübesini artırdığı gibi ilişkilerin devamlılığına da katkı sağlamıştır. Adeta birbiriyle olan iş birliği artan rekabet tarafından beslenen bu iki ülke, tüm uluslararası sistemi de değiştirip dönüştürmektedir. İşte tam da bundan ötürü Çin'in Sırbistan ile olan ilişkisini daha sağlıklı analiz edebilmek için ABD ve Çin'in krizlerin yönetme ve çözme konusundaki takındığı tavrı ve farklı bölgelerdeki ittifak ve ihtilaflarını tahlil etmek elzemdir. Zira bu ülkelerden birinin sorunu diğerinin çözümü gibidir. Bu yaklaşımın mantıksal bir uzantısı olarak Çin-Sırbistan ilişkisini Tayvan ve Kosova sorunları bağlamında ele

almayı amaçladık. Zira dünya devletlerini ticaret yollarıyla birbirine bağlayan ve kiraladığı limanları askeri üslere dönüştüren ABD ve Çin'in diğer ülkelerle olan ilişkileri birbirleriyle olan ikili ilişkilerine hiç benzemez.

2.1. Kuşak Yol Projesi Bağlamında Çin - ABD Rekabeti ve AB - Çin İlişkisi

1 Ekim 1949 yılında Çin'in devrimci lideri Mao Zedong tarafından ilan edilen Çin Halk Cumhuriyetinde, 1976 yılında Mao'nun vefatıyla birlikte Deng Xiaoping iktidarı ele geçirmiştir. Deng Xiaoping ideoloji ihracından arındırılmış ve Çin'de Komünist Partinin tekeli öngören bir Çin tasavvuruyla hareket ederek dışa açılma politikası izleme hususunda kararlı ve reformist bir kimlik ortaya koymuştur. Ne var ki yeni devlet başkanının bu ezber bozan tavrı, Soğuk Savaş sonuna kadar Batı dünyasında dikkat çekmemiş ve ilgi uyandırmamıştır.

Dolayısıyla Soğuk Savaş boyunca ABD-Çin arasında devam eden inişli çıkışlı ilişkiler Soğuk Savaşın en akılda kalan simgesi olan Berlin Duvarının yıkılışıyla, Sovyet Birliğinin 15'e parçalanmasıyla ve Yugoslavya'nın 7 parçaya bölünmesiyle nihayetinde gözle görülür bir netlik kazanmıştır. Nitekim Karşılıklı ekonomik bağımlılık ilkesine dayanan ABD -Çin ilişkisi Çin'in 17 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) üye olmasıyla yeni bir ivme kazanmıştır. Çin Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği bir yandan kendi iç pazarının kapıları tam anlamıyla dünyaya açmıştır. Diğer yandan da dünya pazarındaki tüm ekonomik fırsatları kendi lehine dönüştürerek siyasi ve askeri alanda üstünlüğünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. 11 Eylül saldırısından 26 gün sonra ve Çin'in (WTO) üyeliğinden tam 20 gün sonra ABD uluslararası terörle mücadele politikası kapsamında 7 Ekim 2001'de gerçekleştirdiği saldırı hususunda Çin'in de desteğini arkasına almıştır. Buradan hareketle Çin henüz İpek Kozasından tam dışarıya çıkmamışken ABD Afganistan'a askerî harekâtı düzenleme konusunda Çin'in desteğini almakla bir anlamda Çin'i yakın takibe almıştır. Çin, BM İnsani Müdahale ve Kuvvet Kullanma konusunda verdiği kararlara hep temkinli yaklaştığı için ABD'nin Afganistan'ın işgali boyunca bu temkinli tavrından asla taviz vermemiştir.

Diğer bir ifadeyle ABD 11 Eylül saldırı sonrasında Taliban'ı devirmeye yeminli iken Çin ABD'nin Güney Asya'daki stratejik ortağı olan Pakistan'ın aracılığıyla Taliban ile ilişkileri derinleştirme fırsatını yakalamıştır. Dolayısıyla tarih boyunca birbirine bu kadar yakınlaşmamış olan ABD-Çin arasındaki rekabet ekonomik zemininde iyice kızışmaya başlamıştır (Köksoy 2019: 39-46). Öte yandan Çin-ABD arasında hala devam eden Kuşak Yol Projesi bağlamında şekillenen rekabetin tarihi geçmişi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgal etmesine kadar geriye götürmek mümkündür. Bu rekabetin ardında yatan temel parametrelere bakıldığında bu unsurların bazılarının birbirine çok benzer oldukları görülecektir. Buradaki benzer faktörlerin en başında iki ülkenin Rusya'nın sıcak sularına inme politikasına sıcak bakmamalarıdır. İkinci bir benzerlik gösteren faktör ise söz konusu projelerin iki ülke Rusya'nın Orta Asya'daki siyasi nüfuzunu kırma isteğinden ibarettir. Üçüncü öge ise iki ülke Orta Asya'nın bakir tarımsal ve yer altı zenginliklerinden faydalanmak için Orta Asya'nın siyasi ve ekonomik olarak dünyaya entegre olmasını amaçlamaktadır. Ancak tüm bu benzer öğelerin var olmasına rağmen iki ülke arasındaki rekabeti iş birliğinin önüne geçiren faktörlerin daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. ABD-Çin arasındaki rekabeti diri tutan ve çatışan öğelerinden en önemlisi Orta Asya'daki petrol, doğalgaz ve diğer değerli ürünleri dünya pazarına ulaştırmak için inşa edilen ulaşım yolunun rotasındaki fikir uyuşmazlığıdır. Bir başka ihtilaf içeren faktör ise projenin isim konusundadır. İsimlendirme konusunda yaşanan ihtilafın altında yatan eden, kurulacak olan ekonomik düzenle yeni bir kültürü

inşa etme isteğinin etkin rol oynamasıdır. Dolayısıyla her ülkenin Orta Asya'yı dünyaya entegre etmek için geliştirdiği projeleri oluşturması, bölgenin gelecek dünya düzeni için neyi ifade ettiğini açıkça göstermektedir. Ancak birbirinden çok farklı projelerin varlığı söz konusu olsa da, bu projelerin arasında en ilgi çeken proje şüphesiz Çin devlet başkanı Şi Jinping'in 2013 tarihinde Astana'dan dünyaya duyurduğu "Bir Kuşak Bir Yol" (One Belt-One Road) Projesidir (Yıldırım 2018: 90-96).

ABD başta olmak üzere diğer ülkelerin konuyla ilgili geliştirdiği projeler hem kapsadığı alan hem de öngördüğü amaçlar bakımından dar projelerdir. Dolayısıyla Çin'in geliştirdiği projenin dışındaki diğer projeler sadece ticaret serbestliği, altyapı geliştirmeyi vebütünleşmeyi teminle yetinmiştir. Hali hazırdaki ismi Kuşak Yol Projesi olan Çin'in geliştirdiği proje ise diğer projelerin aksine hem kapsadığı alan hem de içerdiği birbirinden farklı rotalar bakımından 21 yüzyıl koşullarına uygun bir projedir. Öte yandan Çin ortaya attığı projenin adından da anlaşılacağı üzere sadece ulaşım, ticaret, entegrasyon ve altyapı alanlarında değil, her alanda bir bütünleşmeyi öngörerek adeta Alexandre Dumas'ın başarıya ulaşan "Üç Silahşörler" eseriyle dünyaya yayılan "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" deyiminin projelendirilmiş halidir. Çin projenin inşası için ilk etapta 2015 yılına kadar 40 milyar dolar bütçe ayırması ve Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB) gibi yan destekleyici projelere muazzam fon tahsis etmesi oldukça dikkat çekicidir. Çin'in gelecek dünya perspektifi ve finansal gücünün habercisinin yanı sıra askeri, teknolojik ve ekonomik olarak ABD'ye adeta meydan okumuştur (Özkan 2019: 1744).

Özetle Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesini dünyaya ilan etmesi, Çin-ABD rekabetini zirveye ulaştıran ve bardağı taşıran son damla olmuştur. Dolayısıyla 7 Ekim 2001 tarihinde 11 Eylül terör saldırısını gerekçe göstererek Afganistan'a çıkarma yapan ABD, 29 Şubat 2020 tarihinde Katar'ın Başkenti Doha'da Taliban ile anlaşmaya varmıştır. 15 Ağustos 2021 itibarıyla Taliban'ın tekrar Kabil'e girmesinin hemen akabinde ABD, tüm askeri ve diplomatik personelini Afganistan'dan geri çekmek zorunda kalmıştır. Buradan hareketle ABD'nin Afganistan'dan çıkmasıyla birlikte Çin, Kuşak Yol Projesi bağlamında Pakistan ile kurduğu ortaklık sayesinde Taliban'la geliştirdiği ilişkilerin meyvesini toplamaya başlamıştır. Ancak ABD'nin Asya'nın kalbi ve Hindistan'ın gözetleme kulesi olan Afganistan'ı bu kadar kolay bir biçimde Çin'in nüfuz alanına terk etmesi ve diğer yandan Afganistan'ı terk eder etmez Rusya'yı Ukrayna savaşına adeta teşvik etmesi, ister istemez akıllara şu soruları getirmektedir (İnaç ve Sada 2021: 92-96).

Afganistan'dan stratejik çıkış yapan ABD'nin -AB ve NATO'nun genişleme politikasına uygun bir biçimde- Doğu Avrupa ve Balkanlara yönelmesi, acaba bu sefer ABD ve Çin'in Balkanlara yönelik politikada örtüşükleri anlamına mı gelmektedir? Nitekim Çin'in tüm uyarılarına rağmen 25 yıl aradan sonra ABD Temsilciler Meclisinin Başkanı olan Nancy Pelosi'nin 2 Ağustos 2022 tarihinde gerçekleştirdiği tartışmalı Tayvan ziyareti de buna eklenince bu söylediğimiz hiç de haksız sayılmayacaktır. Bir diğer sorulması gereken soru ise ABD, AB ve NATO'nun Rusya'yı Ukrayna savaşına dâhil etmekle hem Çin'i yalnızlaştırmayı hem de NATO içerisinde olası dağılmayı önlemeyi mi amaçlamaktadır? Üçüncü soru ise ABD'nin Taliban'la imzaladığı antlaşmanın birçok yerinde Afganistan İslami Emareti olarak tarif edilen örgütü resmi olarak tanımadığı halde niçin iktidara taşımıştır? Kendisini tanımamakta ısrar ettiği halde Taliban'ın resmi olarak tanınmaması konusunda tüm dünya ülkelerine baskı yapan ABD, tıpkı SSCB'nin 20. yüzyılda yaptığının bir başka örneğini 21 yüzyılda sergileyerek Afganistan'ı inzivaya itmesinin

ardında yatan nedenleri şu şekilde sıralamak imkan dâhilindedir. Hali hazırda Çin'in Taliban'la ilişki içerisinde olmasına göz yuman ABD, daha önce stratejik ortağı olan Pakistan'ı da bu konuda cezalandırmamıştır. Bu bağlamda son sorumuz şu olsun: Rus-Ukrayna savaşından sonra Çin'i Taliban ve Afganistan'da gündem güne artış gösteren terör örgütleriyle ilişkilendiren ABD, daha genişletilmiş bir NATO'yu da yedeğine alarak cezalandırmak mı istemektedir?

Ancak dikkat edilirse soru sorarak ortaya koyduğumuz tüm bu olasılıklar, belli bir makro planın parçası gibi görünmektedirler. Nitekim Rusya-Ukrayna savaşından önce Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ve NATO'nun kabiliyet alanının daralmasına yönelik izlediği politika ve Çin'in Kosova ve Tayvan bağlamında Sırbistan ile geliştirmek istediği ilişkiler, ABD ve AB gözünden kaçmamıştır. Diğer yandan ABD 2017 tarihli Güvenlik Stratejisi Belgesinde Çin'i ilk kez ana tehdit ögesi olarak tanımlaması ve 2019 yılında yani Çin'in ve NATO'nun 70'nci yıldönümü kutlama çerçevesinde toplanan liderle toplantının sonunda yayımlanan deklarasyona Çin'i dâhil etmesi, yukarıda zikir ettiğimiz olasılıkları çok uzak olmayan bir zaman diliminde olabilir noktasına doğru ilerleyecektir (İnaç ve Sada 2021b: 98). Nitekim Başkan Joe Biden 'in başında olduğu ABD yönetimi 12 Ekim 2022 tarihli "Rekabet Çağında İşbirliği" başlıklı ulusal güvenlik strateji belgesinde Çin'i uluslararası düzenin şekillendirip dönüştürme niyeti ve gücü olan etkin bir rakip devlet olarak tanımlarken, Rusya'yı tehlikeli bir rakip güç olarak tanımlamıştır (İnaç ve Ünal 2013: 228). Bizi bu sorulara sevk eden temel husus, hali hazırda Çin ve ABD arasında devam eden stratejik oyunun cereyan ettiği rekabet sahasında Çin'in yönlendirici ve ABD'nin önleyici pozisyonda olmasıdır.

Çin'in Balkanlara yönelik politikası ekseninde Avrupa Birliği ile olan ikili münasebetlerine bakmak konunun ehemmiyetin anlaşılması açısından hayati önem taşımaktadır. 1970'lerden beri yavaş ancak temkinli adımlarla yumuşak güç politikası eşliğinde 1990'lara kadar bölgede oyun kurucu bir güç olarak sahneye çıkan Çin, ardından küresel güç olabilmek için uluslararası sisteme adeta sızmıştır. Diğer bir ifadeyle Napolyon'un uyuyan bir deveye benzettiği Çin, Soğuk Savaştan sonra Batı medeniyetinin tüm kurumsal yapılarıyla ilişki içine girmeye başlamıştır. Çin'in ikili ilişkilerde tarihsel arka planı göz ardı etmeksizin daima kurucu ve yapıcı rol oynadığı gizlenmez bir hakikattir. Ancak Avrupa Birliğinin (AB) ve Çin Halk Cumhuriyetinin (ÇHC) ikili ilişkileri birbirini tamamlayıcı ve birbirini tetikleyip etkileyen siyasi ve ekonomik parametreler üzerine inşa edilmiştir (İnaç ve Sada 2021a: 94). Fakat Çin Sincan bölgesinde Uygur Türklerine uyguladığı insanlık dışı işkenceler, temel haklardan yararlanmalarının engellenmesi ve Çin'in Covid 19 salgını gibi sağlık alanında dahi sağlıklı bilgi paylaşımında bulunmaması, ABD'nin yanı sıra Çin ve AB ilişkilerinin gidişatına sağlık ve insan hakları gibi parametreleri de üzerinde uzlaşılması elzem parametreler olarak eklemiştir. Çin-AB ile ilişkilerinde siyasetten daha çok ekonomi faktörü ön plana çıkarırken, AB son zamanlarda tam tersi bir tavır sergileyerek, siyasi ve hukuki alana ağırlık vermektedir. Diğer bir söylemle AB Çin'i benimseyip özümlediği değerlerle ıslah ederken, Çin ise AB'yi ekonomik araçlarla kendine eklemeye çalışmaktadır (İnaç ve Erdoğan 2006: 14). Çin'in son zamanlarda akıllı güç politikasına ağırlık vermesi ve AB'nin Çin'e demokrasi ve insan hakları konusunda baskı yapması dikkate alındığında, ikili arasında devam eden mücadele jeopolitik-jeoekonomik üstünlük kurma mücadelesinden çok, kurulacak yeni dünya düzeninde kimin ve hangi medeniyetin değerleri egemen olacağı rekabetinin söz konusu gözlemlenmektedir.

AB'nin Çin için hayata geçirdiği ilk strateji, 1998 yılında kaleme alınan “Çin-Avrupa İlişkileri için Uzun Vadeli Bir Politika” şeklinde olurken, ikinci strateji 15 Mayıs 2001 tarihinde “AB'nin Çin Stratejisi” olmuştur. Yukarıda zikir edilen dönemde AB-Çin ilişkisine “AB-Çin İlişkilerinde Paylaşılan Çıkarlar ve Meydan Okumalar” ismi altında yeniden bir format atılmaya planlanmıştır. 2003 yılına gelindiğinde gelindiğinde ikili ilişkilerin seyrine göre kapsam değişikliğine gidilerek ekonomi ve ticari ilişkilerin yanında siyasi ve insan haklar konusunda müzakere edilmesi gerektiği konusu da gündeme alınmıştır. Enerji konusunda dışa bağımlı olan AB-Çin ikilisi dünya güvenliği ve barışına katkı sunmak için kültürel işbirliği yoluna gitmişlerdir (İnaç 2021: 121-123). ABD'nin Irak işgaline tek sesle karşı çıkan Çin-AB ikilisi enerji ithalatının zarar görmesinden açıkça endişe duymuştur. Nitekim 2004 yılında Çin'i ziyaret eden AB Komisyonu başkanı Romano Prodi, Çin'deki insan haklar konusundaki yaşanan ihlallere hiç değinmeden, Çin'in “Tek Çin Politikasını” desteklediğini ifade ederek ilişkilerin gelecek yıllarda daha da genişleyip derinleşeceğine duyduğu inanca vurgu yapmayı da unutmamıştır (İnaç 2014: 52). AB'nin normatif gücü günden güne Çin ve AB ilişkilerinde anormalliğe yola açan bir parametre işlevini icara etmektedir.

Zira AB birlik içinde istikrarı, sürdürülebilir kalkınma ve güvenliği sağlayıp pekiştirmek için veya jeopolitik etki alanını genişletmek için önüne çıkan engellerini aşmak ve sorunları çözmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. AB normatif bir güç olarak kendini tanıtmak için ister istemez dış politikada izlediği stratejiler ve bu stratejilerin hedefe ulaşması noktasında kullandığı araçlar ve yöntemler normatif gücünün temel parametreleri olan siyasi, ekonomik ve toplumsal kriterlere ve demokrasi, azınlık hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelere dayandırmaya gayret etmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken bir hususun altını çizmekte fayda vardır (İnaç 2007: 24). AB dış politika ekseninde ikili ilişkilerde karşılaştığı sorunları siyasi ve ekonomik araçlarla çözmek konusunda istediği başarıyı yakalayamama durumu söz konusu olunca, sahip olduğu normatif gücü dış politikanın bir aracı olarak kullanmaktadır. AB'nin esas aldığı normlar konusunda takındığı bu tavır, hem AB değerleriyle çelişmekte, hem de benimsediği değerleri birlik çıkarlarına alet etme arzusu ayyuka çıkmaktadır. Özetle konu birlik çıkarları olunca hukukun üstünlüğü AB tarafından ikinci plana itilmektedir. AB'nin bu pragmatist tutumu Türkiye başta olmak üzere AB'ye girmek isteyen diğer ülkeler tarafından hem de Çin, İran ve Rusya gibi rakip devletler tarafından çifte standarda dayalı bir genişleme politikası ve dış politika uyguladığı haklı suçlamasına da yol açmıştır (İnaç 2005: 125).

AB, Çin'i insan haklar bağlamında Tibetliler, Uygurlar, azınlıklar üzerinden düşünce ve ifade hürriyeti gibi temel haklar üzerinden tenkit ederken Çin de AB'yi birlik içindeki ırk ayrımcılığı ve yabancı düşmanlığı üzerinden eleştiri oklarının hedefi haline getirmiştir (Haviland 2002: 147).

AB ve Çin arasında devam eden bu değerler savaşı jeoekonomik ve jeopolitik kaygılarından kaynaklandığını ifade etmekte yarar vardır. Çin'i ülke içinde antidemokratik uygulamalarla suçlayan AB, buna mukabil normatif bir güç olduğunu ispatlamaya da çalışmaktadır. Diğer yandan Birlik içindeki olası ekonomik krizleri aşmak için Çin'in ekonomik gücünden yararlanmaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle ekonomik ve siyasi olarak kendisine eklemlemediği Çin'i normatif güçle kendine uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır (Delanty 2013: 77-79). Kendini vazgeçilmez bir ekonomik güç olarak gören Çin, AB'yi kendi ekonomisi açısından tamamlayıcı bir pazar olarak görmektedir. AB'nin ekonomik gücü karşısında kendi ekonomik gücünü ispatlamak ve

bu yolla AB'ye üyelik sürecinde tüm çabalarına rağmen bir türlü ilerlemeye sağlayamayan Balkan ülkeleri ve birtakım Birlik içindeki ülkeleri ekonomik ilişkilerle yanına çekmek için akıl almaz ekonomik hamleler yapmak Çin'in en öncelikli dış politika hedeflerindedir. Öyle ki Çin, AB'nin jeopolitik ve jeoekonomik alanını daraltarak hem kendi nüfuz alanını genişletmeyi hem de AB üzerinden ABD hegemonyasını kırmaya çalışmaktadır.

Çin'in Balkanlara yönelik dış politikası ile ABD-AB arasındaki mevcut uyumu bozarak bir taraftan çok kutuplu dünya düzenine sürdürülebilirlik kazandırmaya çalışmaktadır. Öte yandan Çin bölgeye yönelik izlediği politika sayesinde Rusya ve Bulgaristan gibi stratejik müttefiklerin stratejik hedeflerine ulaşma konusunda kolaylık sağlamaktadır. Ezcümle Çin aynı anda ABD'yi birçok bölgede birden fazla sorunla karşı karşıya bırakarak dünya kamuoyuna ABD'nin süper güç pozisyonu tartışmaya açmaktadır. Tek kutuplu dünya düzeninin çoktan bitmiş olduğunu ilan etmekte, çok kutuplu düzeninin tüm olumsuzluklarına rağmen devam ettiğini ilan etmekte ve yaşanan siyasi istikrarsızlığın ve ekonomik bunalımların tek sorumlusunun ABD ve AB olduğunu kabul ettirmeye çalışmaktadır. Beri taraftan Çin dünyanın karşı karşıya kaldığı ekonomik ve siyasi sorunların çözüm yolunun ancak kurulacak gelecek dünya düzeninde tek süper gücün kendisinin olmasından geçtiğini ifade etmeye gayret etmektedir. Ancak tüm bu olan bitenlere rağmen Avrupa'nın en güçlü ekonomisi olan Almanya, Sırbistan ile olan ekonomik ilişkilerde birinci sırada yer almaktadır.

Sırbistan bağlamında ekonomik olarak Çin'in önünde giden Almanya, ister istemez diğer AB ülkelerine kıyasla birbiriyle işbirliği geliştirmek için yakaladığı fırsatlar ve Rus-Ukrayna Savaşının da etkisiyle yaşanan enerji krizi, Alman kamuoyu ve Alman hükümetin Çine olan ekonomik bağımlılığını sorgulamaya başlamasına vesile olmuştur. 2022 verilerine göre Çin'le Almanya arasındaki ticaret hacmi 246 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer yandan Alman Dış Ticaret Odasının (AHK) paylaştığı verilere göre hali hazırda Çin'de 5000 Alman şirketlerin faaliyet göstermesi dikkate alındığında iki ülke arasındaki artan karşılıklı bağımlılık bize gösteriyor ki Almanya Çin ile ikili ilişkiler konusunda AB değerlerinden daha çok ulusal ekonomik çıkarları ön planda tutmuştur (Budak 2019: 129-131). Ancak tüm bunlara rağmen Almanya Ekonomi ve İklim Koruma Bakanlığı son günlerde 100 sayfalık bir rapor yayımlayarak Çin'e olan ekonomik bağımlılığı azaltmak için Çin'le olan ekonomik ilişkilerinde strateji değişikliğine gitmeyi planlamaktadır. Çin'in Berlin Büyükelçisi Wu Ken Almanya'nın bu strateji değiştirme planının Çin ve Alman ilişkilerin gerçekliğiyle örtüşmediğini ve yaşanan bu zihniyet değişiminin Soğuk Savaş mentalitesinin ürünü olarak değerlendirmiştir (İnaç 2003: 347). Sonuç olarak diğer AB ülkelerine göre ekonomik olarak Çin'e en fazla bağımlı hala gelen Almanya, siyasi olarak hala ABD'ye olan bağımlılığını devam ettirmektedir. Buradan hareketle AB'nin en büyük ekonomik gücü olan Almanya'nın ABD-Çin arasında sıkışması AB'nin siyasi bağımsızlığını da sorgular hale getirmektedir.

3. ÇİN - SIRBİSTAN İLİŞKİLERİNDE TAYVAN VE KOSOVA SORUNUN OYNADIĞI ROL

Çin-Sırbistan arasındaki ikili ilişkilerden söz ederken aslında 2023 itibariyle 1,5 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ve ABD'den sonra dünyanın ikinci ekonomik gücüyle Avrupa'nın orta büyüklükteki sıradan bir ülkesi arasındaki ilişkisinden söz etmekteyiz. Dolayısıyla son yıllarda zaman zaman Sincan'daki Türk kökenli Uygur Müslümanlara karşı antidemokratik uygulamalarla

dünya gündemini meşgul ederken, beri taraftan son on yılda Balkanlardaki günden güne artan siyasi nüfuzu bağlamında da kendinden söz ettirmeyi başarmıştır (Özkan ve Özer 2023: 191).

Buradan hareketle Tayvan ve Kosova sorunu Çin-Sırbistan ikili ilişkilerindeki ehemmiyetine değinmeden önce sırasıyla Kosova ve Tayvan sorununa kısa bakmakta fayda vardır. Eski Yugoslavya devlet başkanı “Josip Broz Tito” iktidarı döneminde özerklik statüsüne sahip olan Kosova, Yugoslavya meselesinin temel yapıtaşlarından bir olmuştur. Başka bir deyişle Yugoslavya meselesinin erken habercisi olma konumunda olan Kosova sorunun ardında yatan en büyük etken, 1989 yılında iktidara gelen “Slobodan Miloseviç’in izlediği Sırp milletçiliğine hizmet eden ayrımcı politikayı başarıya ulaştırmak için Arnavutların tüm haklarını elinden alma girişimi yatmaktadır (Budak 2019: 97-99). Miloseviç’in Sırp yanlısı politikasına sesiz kalmayan Kosova Arnavutları provokatif olmaktan daha çok, haklı bir reaksiyon olarak Kosova, özerklik statüsünü korumak ve elinden alınmış haklarını geri kazanmak için en başta barışçıl ve demokratik yollara başvurmuştur. Örneğin Arnavutlar 1990-1992 tarihlerinde iki kez düzenlenen referandumda %98 bir oranla bağımsızlıktan yana tavır sergilemiştir. Ancak yapılan referandum uluslararası camiasında olumlu bir karşılık bulamadığını anlayan Arnavutlar Muhalefet parti lideri olan İbrahim Rugova önderliğinde pasif strateji bağlamında sivil itaatsizlik politikasını izlemeye başlamıştır.

Ama maalesef Arnavutların şiddetten arındırılmış sivil itaatsizlik girişimi de uluslararası arenada referandum akıbetiyle karşılaşmıştır (Köksoy 2019: 56). Dolayısıyla pasif direniş stratejisiyle Kosova sorununu uluslararası bir probleme dönüştürmeye çalışan Rugova ne yazık ki başarılı olamamıştır. Nitekim 1995 tarihinde imzalanan “Dayton” antlaşmasında Kosova sorununa hiç yer verilmemesi bunun açık bir göstergesidir. Demokratik yollarla haklarını elde edemeyen Arnavutlar 1993 yılında Kosova Kurtuluş Ordusunun öncülüğünde bu sefer silahlı mücadeleye başlamışlardır. Bosna krizinin çözümü AB’ye bırakan ABD diğer Balkan ülkelerindeki Arnavutların mücadeleye katılmasını önlemek amacıyla Kosova sorununda daha istekli ve aktif bir politika izlemiştir. ABD’nin zamanında soruna müdahil olmasının ardında yatan neden ise ABD daha sonraki müdahillerine emsal teşkil etmesi mevzusu yatmaktadır. Büyük Arnavutluk sevdası Arnavutların kursağında bırakan ABD her ne kadar bölgeye filli olarak Bosna kriziyle giriş yaptıysa da Kosova meselesinde hem jeopolitik ve jeostratejik üstünlüğü elde etmiştir hem de bölgede uzun vadeli kalma fırsatını ele geçirmiştir.

Çin ve Rusya İngiltere’nin aksine ABD’nin olası muhtemel saldırılarına karşı çıkararak ABD’yi insani müdahale adı altında yaptığı operasyonlarıyla insani sorunları siyasileştirmek ve bölgede varlığını kalıcı hale getirmekle suçlamıştır. ABD’nin 6 Şubat 1999 tarihinde soruna yönelik geçici diplomatik çözüm girişimlerine Arnavutlar rıza göstermiş olsa da, Sırlar ABD’nin çözüm önerilerini kendi toprak bütünlüğüne ve egemenliğine tehdit olarak algılayarak reddetmiştir. Aynı şekilde Çin ABD’nin girişimlerini Yugoslavya’nın içişlerine müdahale olarak görerek ABD’nin soruna ilişkin takındığı tutumu uluslararası hukuka ve BM şartına aykırı olduğunu her platformunda ifade etmiştir. Ancak Sırların ve Çin’in tüm karşı çıkışlarına rağmen NATO-ABD önderliğinde 78 gün süren askeri operasyonu gerçekleştirmiştir. Operasyon her ne kadar NATO’nun ellinci yıldönümünde kabul eden stratejik belgesine uygun olsa da, sorun NATO’nun yetki alanının dışında olması hasebiyle (out of area operations) eleştiri konusu olmuştur. Öte yandan Çin Kosova’da geçici yönetimi öngören BM’nin 1244 sayılı kararı oylaması sırasında çekimser oy kullanarak Sırlardan yana takındığı tutumu devam etmiştir. 11 Eylül terör saldırısıyla beraber

ABD Başkanı George W. Bush eski ABD Başkanı olan Bill Clinton aksine Kosova bağımsızlığını desteklemiş ve 2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın bağımsızlık ilanını resmi olarak tanımıştır (İnaç ve Yaman 2015: 32).

Çin ve Rusya ise Kosova sorununda Sırbistan'dan yana tavır alarak henüz Kosova'yı resmi olarak tanımamıştır. Ayrıca Çin-Sırbistan ve ABD ilişkilerinde kilit rol oynayan Tayvan'a değinecek olursak, 1500 yıllarında Avrupalı tüccarlar tarafından Güzel Ada (İlha Formosa) olarak isimlendiren Tayvan, dört tarafı denizle çevrili ve hali hazırda 17 ülke tarafından resmi olarak tanınan bir ada ülkesidir. Ülke ilk kez 1624 yılında Hollandalılar tarafından 1642 yılında Kuzey Tayvan'da üs kurmuş olan İspanyollar tarafından işgal edilmiştir. Ada 18. yüzyıldan sonra Japonlar ve Çinliler arasında Tayvan olarak yaygın kullanmaya başlamıştır. Mançurlar, Ming Hanedanlığını yıktıktan sonra 1662 tarihinde General Mançu Qing Ada'sındaki İspanyolları buradan kovmuştur. 1885-1895 yılları arasında Tayvan Çin imparatorluğunun bağımsız bir eyaleti olmuştur. Öte yandan Adayı Taipei'den yöneten ilk vali "Liu Mingchuan" olmuştur. 1895 yılında Çin-Japon savaşında yenik düşen Qing İmparatorluğu "Shimonoseki" antlaşmasıyla Tayvan'ı Japonya'ya bırakmıştır. Tayvan elitleri Ada'nın Japonya verilmesine karşı çıkarak 5 aylığına Ada'da "Formosa Cumhuriyeti" adıyla bir cumhuriyeti ilan etmişse de Japonya tarafından bu devlet ortadan kaldırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşına kadar Tayvan'ı idare eden Japonya, savaştan sonra Adayı tekrar Çin'e bırakmak zorunda kalmıştır (Karluk 2019: 119-122). 1 Ekim 1949 yılına kadar Tayvan'ın egemenlik konusunda herhangi bir tartışma olmamakla birlikte, Chian Kai-Shek önderliğindeki Çin milliyetçi hükümetinin devrilmesinden sonra Ada'da ilan edilen Çin Cumhuriyeti, 1970'e kadar ABD ve diğer batılı devletler tarafından Çin'in tek resmi temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Yaşanan bu süreç sadece Tayvan egemenliğini tartışmalı bir konu haline getirmemiş, aynı zamanda ÇHC'nin resmi tanınma sürecini de baltalamıştır. 1971 yılında ÇHC BM Güvenlik Konseyinde yerini almakla birlikte, ABD ve diğer batılı müttefikler bu sefer Tayvan'ı sistemin dışına iterek Çin'i resmi muhatap olarak kabul etmiştir. Diğer yandan ABD Tayvan ile olan 1950 tarihli savunma antlaşması 1978 tarihinde tek taraflı iptal ederken 1979 da "The Taiwan Relations Act" kapsamında Tayvan'ı tanımama kararı almıştır. Ancak ABD tüm resmi girişimlerine rağmen Tayvan ile gayri resmi ilişkilerini ve silah satış işlemlerine durmadan devam etmiştir.

ABD aynı zamanda resmi olarak tanımadığı Tayvan'ın statüsünü korumak için Çin'in Tayvan'a yönelik teşebbüslerini engellemek için önleyici diplomasisinden de vazgeçmemiştir. Zira ABD Soğuk Savaştan beri Pasifik bölgesinde etki alanını genişletmek, Çin'i çevrelemek için bir taraftan ASEAN ülkeleriyle iş birliğini derinleştirirken, diğer taraftan Tayvan'ın jeopolitik konumu bağlamında ulusal çıkarları ve bölgenin istikrarı koruma bahanesiyle jeostratejik üstünlüğü daima elde tutmak için Tayvan meselesini zaman zaman alevlendirmektedir (Kissenger 2015: 196-204). İpek Yolu-Kosova ve Tayvan bağlamında ele aldığımız Çin-Sırbistan arasında ikili diplomatik ilişkilerin tarihi geçmişi iki ülkenin Dışişleri Bakanların 2 Ocak 1955 yılında diplomatik notaların değiştirilmesiyle kurulmuştur. Sırbistan'ın Pekin'de Büyükelçiliği olmasına rağmen Şanghay'da da bir konsolosu bulunmaktadır. Aynı şekilde Çin Belgrad'daki Büyükelçiliğin yanı sıra 2006 yılında Priştine'de bir temsilci ofisi açmıştır.

2017 den itibaren iki ülke birbirlerinin vatandaşlarına vize muafiyeti uygulamaktadır. Dolayısıyla tarih boyunca siyasi rekabetin ve hâkimiyet mücadelesinin odak noktalarından biri olan

Balkanlarda 21 yüzyılın Çin'in açılım politikasından da nasibini almıştır ve almaya da devam etmektedir. Çin yumuşak güç diplomasisi kapsamında bölgeye yönelik Kuşak Yol projesini hayata geçirme arzusuyla birçok alanda yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Bölgenin pek çok ve karmaşık sorunla çalkalanması ve gündün güne değişip dönüşen dinamikler, Çin'in bölgedeki nüfuzu uğruna birçok avantaj sağlamaktadır. Çin'in Kosova sorununa bakışı ve AB'nin Sırbistan'ın üyelik sürecinde kayda değer bir ilerleme kat edememesi ve bölgede batılı devletlerin sıcak bakmadığı projelerine Çin'in finansman sağlaması, Çin'i ister istemez cazip bir ülke haline getirmiştir. Her ne kadar bölgeye Kuşak Yol Projesinin hedefe ulaştırmak için ihtiyaç duyduğu partnerler arayışına girmiş olsa da Çin, aynı zamanda bölge siyasetine, ekonomisine, kültürüne ve eğitimine yatırımlar gerçekleştirerek adeta gelecek dünya vizyonunun gereğini yapma kararlığı göstermektedir (Yiğit, İnaç ve Güner 2007: 86).

Çin'in Balkanlarda Sırbistan'a ayrı bir önem atfettiğini iki ülkenin liderleri ve üst düzey bürokratları her seferinde açıkça ifade etmektedirler. Zira Çin bölgedeki 136 projeden 61 tanesini Sırbistan'da hayata geçirmiştir. Sırbistan Kuşak Yol Projesi bağlamında Çin'i Avrupa'ya bağlayan rotanın ortasında yer alan en önemli ortaklarından biridir. AB'nin siyasi baskıların altında ezildiğini his eden ülkeler diğer balkan ülkelerin aksine Çin'e yakınlaşma politikası izlemektedir¹. Çin aynı zamanda Kosova sorununda Sırbistan'ın toprak bütünlüğü tezini savunarak Sırbistan ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri stratejik ortaklığına dönüştürmüştür. Bu bağlamda Çin devlet Başkanı Xi Jinping'in 2016'da Sırbistan'ı ziyaret etmesi Çin – Sırbistan arasındaki ikili ilişkilerin ne denli gelişmiş olduğunun açık bir işaretidir. Çin'in bölge siyasetinde Sırbistan'a destek vermesi, Sırbistan'ın Tayvan konusunda Çin'in Tek Çin politikasına verdiği desteğin yansımasıdır².

Çin'in Kosova'nın bağımsızlığını tanımaması ve doksanlı yıllarda NATO'nun askeri müdahalesine karşı göstermiş olduğu politik tavrı günümüzde de aynen devam etmektedir. Öte yandan Çin ve Sırbistan arasında 2019 yılında gerçekleştirilen ortaklaşa polis tatbikatı ve Sırbistan'a insansız hava aracı aynı şekilde 9 Chengdu Pterodactyl-1 uçağın satışı ve gene 2022 tarihinde modern uçaksavar sistemini satması, Sırbistan'ın güvenlik politikasına da önem verdiğini gözler önüne sermektedir³. Sırbistan pandemi döneminde Rusya ve Çin'den temin ettiği 1,5 milyon Covid 19 aşısıyla hem ülke içinde hem de bölge ülkelerin nezdinde güçlü devlet konumunu pekiştirmiştir. Sırbistan cumhurbaşkanı Çin'in ekipman desteğini tekdür etmek için Çin'in "Tek Çin" politikasına olan bağlılığıyla ifade ederken, Sırbistan cumhurbaşkanıyla görüşme gerçekleştiren Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, yapılan yardımların iki ülke arasında karşılıklı dayanışmayı derinleştiren güven artırıcı bir faktör olduğunu beyan etmiştir⁴.

Sırbistan'da 1 kültür merkezi ve 2 Konfüçyüs Enstitüsü açan Çin, Sırbistan ile karşılıklı kültür merkezlerinin açılmasına ilişkin anlaşmanın yanı sıra 2016 yılında kurumsal düzeyde medya alanında iş birliği yükseltmek için de bir antlaşma imzalamıştır⁵. Çin son birkaç yıl içinde bölgede özellikle Güneydoğu ve Orta Avrupa'daki ülkelerde eğitim konusunda birçok alanda Çinli uzmanların gözetiminde araştırma projelerini hayata geçirerek bölgede Çin yanlısı bir kitleyi

¹ <https://www.tuicakademi.org/cinin-balkanlar-politikasi/>

² <https://paratic.com/sirbistanla-dostlugunu-vurgulayan-cinden-soguk-savas-cagrisi/>

³ <https://tr.euronews.com/2022/04/10/s-rbistan-cin-den-ucaksavar-sistemi-ald>

⁴ <https://www.ajanslotus.com/sirbistan-cumhurbaskani-ve-cin-disisleri-bakani-bm-genel-kurulu-oturumu-sirasinda-bir-gorusme-yapti>

⁵ <https://www.tuicakademi.org/cinin-balkanlar-politikasi/>

yetiştirme konusuna da ayrı önem vermektedir⁶. Çin'in Kosova ve Sırbistan'ın Tayvan sorununa bakışları, hem iki ülkenin işbirliği konusunda hem de tutarlı bir dış politika izlemesi hususunda temel rol oynamakla kalmaz. Aynı zamanda Çin-ABD ilişkilerinde stratejik ortakların belirlenmesinde ve Çin-Sırbistan ikili ilişkilerin sürdürülmesinde de hayati önem arz etmektedir. Çin'in BMGK'nın daimi üyesi olması münasebetiyle hem Tayvan bağlamında kendi aleyhine, hem de Kosova bağlamında Sırbistan aleyhine çıkan kararları Rusya'nın da desteğini alarak, engellemeye çalışmaktadır.

16-22 Ekim 2022 tarihleri arasında gerçekleşen (ÇKP) yirminci kongresinde Çin devlet başkanı Xi, Çin'in bin yıllık rüyası olarak tanımladığı "ortalama refah" idealini hayal dahi edilemeyecek bir seviyeye taşıdığını belirtti. Buna ilaveten Cumhuriyetin yüzüncü yıldönümüne 2049 tarihine kadar Çin'i her açıdan modern sosyalist bir topluma taşımak için her türlü çabayı göstermekten geri durmayacağını dünyaya deklare etmiştir⁷. Öte yandan Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde başlattığı Ukrayna'ya yönelik saldırılar, savaşın yeniden Avrupa'ya dönmesi anlamına gelmekteydi. Bu gerekçeyle 24 Haziran 2022 Madrid Zirvesinde gerçekleştirilen NATO liderler toplantısında yayımlanan deklarasyona göre bu zirve, ittifakı güçlendirme ve uyumu hızlandırma açısından dönüm noktası olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan NATO'nun Washington Antlaşmasına bağlı bir savunma ittifakıdır ve hiçbir ülke için tehdit oluşturucu bir unsur olmadığını vurgulamıştır. Ancak aynı zamanda Rusya'yı savaşın tek sorumlusu, uluslararası hukukun açıkça ihlal edicisi, güvenlik ve istikrar bozucu ülke olarak tanımlamıştır. Çin'i kurallara dayalı uluslararası sisteme yönelik sistematik bir tehdit olarak görerek Avrupa- Atlantik bölgesinin barışı ve istikrarı ve üye devletlerin milletlerin güvenliğini korumak için kararlılığını beyan etmiştir.

Biden yönetimin bu yılki Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde Çin'in kurulacak yeni dünya düzeninin inşası konusundaki niyetini ve kabiliyetine vurgu yaparak Çin'i tek potansiyel rakip olarak tanımlamış ve Çin'le etkin bir mücadele edeceğini sözünü dünyaya duyurmuştur.1 Ağustos 2022'de Kosova yönetimi Sırp lar dâhil olmak üzere tüm vatandaşlarına kimlik ve plaka zorunluğunu getirmenin ardından Belgrad ve Priştine ilişkilerini bir kez daha gerginleşmiştir. Kararın uygulaması bir aylık süreliğine ertelenmiş olsa da 2 Kasım Çarşamba akşamı Sırbistan ordusu Kosova sınır bölgesinde bulunan Raska Kışlası görüntüleme iddiasıyla Kosova'ya ait bir dorunu imha etmiştir. Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic Kosova ile yaşanan Plaka krizini gerekçe göstererek 6-18 Kasım 2022 tarihinde Mısır'da gerçekleşen COP27 iklim Konferansına katılım programını iptal etmiştir⁸ (balkannews, 2022). Öte yandan en son Kosova ve Sırbistan arasındaki ipleri yeniden geren eski Sırp polis memuru olan Dejan Pantic'in gözaltına alınmasıyla başlayıp ve Kosovalı Sırp ları yaşanan olayı protesto etmek için ülkenin kuzeyinde barikatlar kurması iki ülke karşı karşıya getirmiş ve olay tarihte barikatlar sorunu olarak yerini almıştır⁹. Tüm bu anlattığımız hususlar açıkça göstermektedir ki Kosova- Tayvan sorunu Çin -Sırbistan ikili ilişkilerinde temel dinamik olmaya devam etmektedir. Aynı şekilde Kosova ve Sırbistan sorunu canlılığını günümüzde de koruduğunu ifade etmek pek mümkündür.

⁶ <https://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlarda-bir-guc-haline-nasil-geldi/>

⁷ <https://tr.euronews.com/2022/08/30/ckpnin-20-parti-kongresi-16-ekimde-baslayacak-sinin-yeniden-baskan-secilmesi-bekleniyor>

⁸ <https://www.balkannews.com.tr/sirbistan/vucic-cop27-iklim-konferansina-katilimini-iptal-etti-h4865.html>

⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sirbistan-kosova-geriliminde-karsilikli-aciklamalar/2767489>

SONUÇ

Çin'in Kuşak Yol projesiyle ivme kazanan ve Kosova ve Tayvan sorunları bağlamında Sırbistan ile geliştirmek istediği ikili ilişki, günden güne kuvvetlendirerek devam etmektedir. Çin'in Sırbistan ile olan ikili ilişkisi diğer Balkan ülkelerinin aksine stratejik ortaklığına doğru evrilen çok boyutlu bir ilişki türüdür. Bu bakımdan Sırbistan, Çin'in Balkanlardaki nüfuz oluşturma alanını genişletmesinde birçok avantaj sağlamaktadır. Sırbistan Çin'e olan yakınlığıyla hem AB'nin siyasi baskısını en aza indirmekte, hem de AB üyelik sürecinde Çin'i bir tehdit kozu olarak kullanmaktadır. Diğer yandan Sırbistan Çin'den aldığı ekonomik destekle Rusya'ya olan bağlılığını azaltmaktadır.

Sırbistan'ın Tayvan sorunu bağlamında Çin'in Tek Çin politikasına destek vermesi Kosova sorununda Çin'in desteğini arkasına alarak Çin ile ikili ilişkileri tutarlı bir biçimde gelecekte de sürdürme kararlılığını ortaya koymaktadır. Kuşak Yol Projesi bağlamında bölgede hayata geçirdiği projelerle Çin, ABD öncülüğünde NATO'nun ve AB'nin genişleme politikasını engellemeye çalışmaktadır. Öte yandan Çin birçok farklı bölgede hayata geçirdiği projelerle ABD'yi Asya Pasifikten uzaklaştırmayı hedeflemektedir. Ancak Avrupa kıtasında ekonomik üstünlüğü sağlamak için Batı Balkanları zıplama tahtası olarak kullan Çin, Ukrayna savaşıyla birlikte bölgedeki etkinliği kısa vadeli bir zaafa uğrasa da uzun vadede Çin-ABD hâkimiyet mücadelesinde bölgede Sırbistan ile ilişkileri derinleştirmeye devam edecektir. Zira Kuşak Yol Projesinin deniz rotasındaki Yunanistan'ın Avrupa'ya açılan kapı niteliği taşıması ve demiryolu projesinde Sırbistan-Macaristan ikilisinin kilit konumda yer alması, Çin'in bölgedeki varlığının kalıcılığına ve nüfuz artmasına işaret etmektedir. G72yi oluşturan devletlerin liderleri içerisinde ilk kez Çin'i ziyaret eden Almanya Başbakanı Olaf Scholz, Çin'in on yıl önceki Çin olmadığını ve Çin'in ekonomik kaderiyle Avrupa'nınkinin paralel bir seyir izlediğini beyan etmiştir.

Çin Devlet Başkanı Jinping, Almanya ve Çin'in değişim ve kaos zamanlarında birlikte çalışması gerektiğini ifade etmiş ve ekonomik olarak "kazan-kazan" ilkesine ve siyaseten karşılıklı saygıya dayalı, ortak fayda amacı güden yeni partnerler arayışında olduğunu açıkça göstermektedir. Özetleyecek olursak Balkanlar, - içinden geçtiği tüm belirsizliklere ve kronikleşen sorunlara rağmen- 20. yüzyılda olduğu gibi 21 yüzyıl dünya siyasi tarihine ve yeni dünya düzeninin inşasına damga vuracak önemli bir coğrafya olduğunu bir kez daha ortaya koymayı başarmış durumdadır.

KAYNAKÇA

- Atasoy, F. (2016). *Yükselen İpek Yolu 2. Cilt İpek Yolu'nda Bilgi ve Siyaset*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Bekin, D. D. (1981). *İpek Yolu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları: 308.
- Budak, A. (2019). *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- Cinkara, A. (2019). Uygurlar ve İpek Yolu. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 329-345.
- Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın İcadı*. (Çev H. İnaç). Ankara: Adres Yayınları.

- Deniz, T. (2016). Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 195-2002.
- Peter Frankopan, (2018 *İpek Yolu Alternatif Dünya Tarihi* . İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Işık, H. (2017). Tarihi İpek Yolu ve Tarih Bölümü Öğrencilerinin Bu Yol Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 145-176.
- Haviland, WA (2002). Kültürel Antropoloji (Çev. Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi) İstanbul: Kaknüs Yayınları
- İnaç, H. ve S. Erdoğan, (2006). “Postmodern Dönemde Kamu Yönetimi Algısı ve Kamusal Alan Tartışmaları,” Akademik Bakış: Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Celalabad, 9(1), 1-16.
- İnaç H. ve F. Ünal (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(11), 223-232.
- İnaç H. ve Yaman, M. (2015). Ulus İnşa Stratejileri Bağlamında Avrupa Milli Marşlarının Sosyo-Politik Mukayesesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 17-34.
- İnaç, H. ve Rafiq Sada, M. (2021a). Taliban’ın Afganistan’ı Devlet, Toplum, Siyaset. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. ve Rafiq Sada, M. (2021b). Ulus İnşası ve Uluslaşma. *Uluslararası Eşitlik Dergisi*, 1(1), 95-111.
- İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 341-351
- İnaç, H. (2004). Identity problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62.
- İnaç, H. (2005) Türkiye’nin Kimlik Problemleri: Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Sürecinde. Ankara: Adres Yayınları
- İnaç, H. (2007). Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç, H., (2014) “Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil eden Parametrelerden Kimlik, Kültür ve Uygarlık Kavramlarının Sosyo-politik Analizi”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57.
- İnaç, H. (2020). Pandemi Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası. *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 1-20.
- İnaç, H. (2021). Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- İnaç, H. (2022). “New World Order in Post-Pandemic Process and Turkey”. In: Turkey and the Post-Pandemic World Order (Edit: A. Salih İkiz), Lexington Books, ss.199-225.
- Karluk, A. C. (2019). *Çinlilik ve Çin'de Ötekiler*. Ankara: Atlas Kitab.
- Kissinger, H. (2015). *Çin Düünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kissinger, H. (2016). *Dünya Düzeni*. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Köksoy, D. Ö. (2019). *Kartal ve Ejderha'nın Valsi Amerika-Çin İlişkileri (2001- 2008)*. İstanbul: DER Kitabevi Yayınevi ve Dağıtım Paz. Ltd. Şti.
- Özkan, A. (2019). Burjuvazi ve Muhafazakâr Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10 (17), 1735-1751.
- Özkan, A. (2022a). Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Özkan, A. (2022b). Siyasi Parti Kapatmalarına Ulusal Güvenlik ve Demokrasi Açısından Tarihsel Bir Bakış. Türkiye İçin yeni Anayasa Vizyonu ve Yol Haritası Savaş Yayınevi, 231-251.
- Özkan A. ve B. Özer (2023). Politik Psikoloji Bağlamında Siyasal Bir Aktör Olarak Alparslan Türkeş'in Milliyetçilik Anlayışı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 24, Sayı: 1, ss. 179-193
- Pirsalami, Fribarz, Pirankho, Sahar. (2015). Jadda Abrisham Naven ba Masaba Rahburd Siyaset Kharıcı Çin: Firsatha ve Tahditha Baray İran (Çin'in Sış Politika Stratejisi Olarak Yeni İpek Yolu: İran İçin Fırsatlar ve Tehditler). *Faslnama Ravabit Kharıcı*, 7- 42.
- Musavi, Shafae (2015). Nasl Panjam Rahbaran Chin va Abtikar kamarband aphtisadi Jada abrishim (Beşinci nesil Çinli Liderler ve İpek Yolu Ekonomik Kuşak girişimi). *Fasilnama pozhhishhay Ravabit Baynılmulal* , 201-222.
- Tezcan, M. (2014). İpek Yolu'nun İran Güzergâhı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 96-123.
- Tutar, A. E., İnaç, H. & Güner, Ü. (2006). Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Makroekonomik Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 279-296.
- Uslubaş, F. (2010). *Büyük Oyundan Büyük Kaosa*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Yıldırım, D. S. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Asya 'Kuşak-yol'un Jeo-Ekonomisi ve Güvenliği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Yiğit, M. İnaç, H. ve Güner, Ü. (2007). Genişleme, Mali Yardım ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 81-96.

Elektronik Kaynakça

- <https://www.tuicakademi.org/cinin-balkanlar-politikasi/> Erişim Tarihi: 7.11.2022
- <https://tr.euronews.com/2022/10/22/cin-komunist-parti-kongresi-sona-erdi-si-cinpingin-liderligi-teyit-edildi> erişim tarihi. Erişim Tarihi: 06.11.2022
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/biden-yonetiminin-ulusal-guvenlik-stratejisinde-cin-ile-rekabet-vurgusu-one-cikti/2709827> Erişim Tarihi: 07.11.2022
- <https://www.balkannews.com.tr/sirbistan/vucic-cop27-iklim-konferansina-katilimini-iptal-etti-h4865.html> Erişim Tarihi: 07.11.2022
- <https://tr.euronews.com/2022/04/10/s-rbistan-cin-den-ucaksavar-sistemi-ald> Erişim Tarihi: 05.11.2022
- <https://tr.euronews.com/2022/08/01/kosova-ile-sirbistan-arasinda-gerginlik-pristine-plaka-uygulamasi-kararini-1-ay-erteledi> Erişim Tarihi: 07.11.2022
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avryasya/issue/35344/392422> Erişim Tarihi: 05.11.2022
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/391848> Erişim Tarihi:07.11.2022
- <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/764974> Erişim Tarihi.06.01.2022
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sirbistan-kosova-geriliminde-karsilikli-aciklamalar/2767489> Erişim tarihi: 20.12.2022
- <https://www.tuicakademi.org/cinin-balkanlar-politikasi/> Erişim tarihi: 20.12.2022
- <http://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlarda-bir-guc-haline-nasil-geldi/> Erişim tarihi: 24.12.2022
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/sirbistandan-cine-destek-toprak-butunlugunu-korumasini-destekliyoruz-1967114> Erişim tarihi: 21.12.2022
- <https://www.ajanslotus.com/sirbistan-cumhurbaskani-ve-cin-disisleri-bakani-bm-genel-kurulu-oturumu-sirasinda-bir-gorusme-yapti> Erişim tarihi: 22.12.2022
- <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/sirbistan-balkanlarin-cini-oluyor/1308136> Erişim tarihi: 23.12.2022
- <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/tek-cin-tek-rusya-tek-sirbistan> Erişim tarihi: 24.12.2022
- <https://paratic.com/sirbistanla-dostlugunu-vurgulayan-cinden-soguk-savas-cagrisi/> Erişim Tarihi: 28.12.2022
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/biden-yonetiminin-ulusal-guvenlik-stratejisinde-cin-ile-rekabet-vurgusu-one-cikti/2709827> erişim tarihi: 07.11.2022

<https://tr.euronews.com/2022/04/10/s-rbistan-cin-den-ucaksavar-sistemi-ald> erişim tarihi 05.11.2022

<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=12&makaleid=3474> Erişim Tarihi:11.01.2023

<https://www.aksam.com.tr/trend/cin-ile-almanya-arasinda-ipler-geriliyor-soguk-savas-benzetmesi/haber-1333545> Erişim Tarihi:12.01.2023

<https://www.yenisafak.com/dunya/abd-ingiltere-ve-almanyenin-aralarinda-oldugu-39-ulke-ile-cin-arasinda-uygur-gerilimi-3569963> Erişim Tarihi: 13.01.2023

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/203080> Erişim Tarihi:12.01.2023

<https://tr.euronews.com/2022/11/04/cine-olan-ekonomik-bagimlilik-almanlari-endiselendiriyor-analiz> Erişim Tarihi: 13.01.2023

https://sssjournal.com/files/sssjournal/154512228_1_4-18.ID551.YEN%C4%B0CELER&G.KUTLU_1605-1610.pdf Erişim Tarihi: 13.01.2023

<http://dl.islamicdoc.com/site/catalogue/579670> Erişim Tarihi: 13.01.2023 .